

Hå kommune
Tekniske saker og næring
Postboks 24, 4368 Varhaug
landbruk@ha.kommune.no

Stavanger, 30. april 2021

Dette brevet sendes fra: Frivillige organisasjoner med i styret i Forum for natur og friluftsliv (FNF) Rogaland - Stavanger Turistforening, Haugesund Turistforening, Norges speiderforbund Vesterlen krets, Rogaland KFUK-KFUM speidere, NJFF Rogaland, Norsk Ornitologisk Forening avd. Rogaland og Naturvernforbundet i Rogaland.

FNF er et samarbeidsnettverk for natur- og friluftslivsorganisasjoner på fylkesnivå. I Rogaland representerer forumet ca. 60 000 medlemskap. FNF Rogaland har også et faglig råd i Stavanger og et utvalg på Haugalandet.

Høringsuttalelse til kommunedelplan for landbruket i Hå kommune 2021-2033

Forum for natur og friluftsliv (FNF) Rogaland takker for muligheten til å gi innspill til høringsutkast til landbruksplan for næringen i Hå kommune. Vi viser til uttalelsen FNF sendte til planprogrammet i 2020 og behandling av saken i FNF Rogalands styre i den forbindelse. I FNFs årsplan for 2021 og i ny strategisk plan er saker som berører våtmark og annen verdifull restnatur prioritert. FNF har fulgt med på flere saker i Hå kommune og mener en kommunedelplan for landbruket er et godt grep og vil få betydning på tvers av flere områder av allmenn interesse.

Hå kommune er en stor landbrukskommune i norsk sammenheng, og da er det helt på sin plass at kommunen får en plan som kan gi retning og innhold til utviklingen av landbruket i kommunen. Alternativet er å overlate utviklingen til staten og grunneierne, mens kommunen blir sittende igjen med en samfunnsutviklerrolle og begrenset verktøykasse. Derfor er det prisverdig at kommunen og landbrukskontoret har initiert en omfattende planprosess etter plan- og bygningsloven for å få på plass en plan.

FNF Rogaland representerer brede miljø- og friluftslivsinteresser i hele fylket. Utkastet til planen er grundig og har fått opp på dagsordenen mange kryssende og viktige tema. Planutkastet er omfattende, og kan med fordel strammes opp, mens retningslinjer og handlingsplan på noen områder kan bli flere, mer konkrete og forpliktende. Det kommer vi tilbake til.

Blir det et mer miljøvennlig og bærekraftig landbruk av denne planen?

I vår vurdering av planens mål og tiltak har vi tatt utgangspunkt i et friluft- og miljøperspektiv, og hvor godt planen svarer på følgende utfordringer:

- *Vil truede fuglearter i kulturlandskapet som vipe, storspove, sanglerke mv. gå en lysere tid i møte med denne planen?*
- *Vil det bli flere blomsterenger, mer artsrik usprøyta kantvegetasjon i dyrka landskap og langs vassdrag og dermed bedre livsvilkår for pollinerende og andre insekter?*
- *Vil det bli mindre avrenning av næringsalter og forurensning av vassdrag?*
- *Vil klimautslippene fra landbruket gå ned i tråd med nasjonale utslippsmål?*
- *Vil det bli mer økologisk drift i landbruket i Hå av denne planen?*
- *Vil det bli en tydeligere grense mellom verdifulle natur- og friluftsområder og hva som i fremtiden kan bli dyrket opp eller disponert til andre landbruksformål?*

Vår oppfatning er at planen adresserer alle disse utfordringene på en god måte og på den måten får fram utfordringsbildet som landbruket står overfor på miljøområdet.

Vi er i større tvil om planens strategier, retningslinjer og tiltak er kraftfulle nok til å få en reell kursjustering av landbruket i en mer miljøvennlig og bærekraftig retning. Syretesten her blir den forvaltningspraksis som kommunen og landbrukskontoret vil legge seg på fremover, bl.a. i nydyrkingssaker. Vil vi ved slutten av planperioden om 10-12 år kunne fastslå at landbruket i Hå har klart å løse de miljøutfordringene som dagens landbruk skaper?

Hva er visjonen for landbruket i Hå?

Etter å ha lest planen er vi litt usikre på hva som egentlig er den langsiktige visjonen for landbruksnæringen i Hå. Redaktøren for Bondevennen Bothild Nordsletten la fram to interessante perspektiver i dialogen med bøndene under Framtidssnakk 17.09.20:

”Er de den produktive, nyskapande, klimasmarte, vipe-venlege, utåtretta og marknadstrendbevisste Hå-bonden? Eller, motsett, er de den volumjagande, mekanisk orienterte, reaktive, dekk & diesel-bonden?” Og la til: ”Mest av alt liknar Hå – og Jæren på ein gigantisk plen”, og la til at grunnleggjande økologisk innsikt tilseier at matproduksjon, uansett kor intensiv, mekanisert og effektiv det er, er heilt avhengig av mangfaldige, levande landskap. Ho peika på Hå-bonden i økologien, bonden som er tettast på jorda og dyra – den levande verda.»

Hva er så planens visjon – videreføre tradisjonene eller omstille? På et vis prøver planen begge deler. Ett spor er å presentere et grønt, sunt og bærekraftig landbruk som spiller på lag med fremtiden. Statsforvalteren og folk flest har bare ikke fått det helt med seg enda. I hvert fall er det en ambisjon i planen om å fram dette bærekraftige bildet på næringen i omdømmebygging og kommunikasjonsstrategi. På den andre siden er planens mål – og ikke minst er dette vist gjennom valg av strategier og tiltak - å styrke det tradisjonelle landbruket, som i større og større grad er et industrialisert og intensivt drevet landbruk.

Da er det jakten på flere dyrkbare areal som er det viktige for å kunne videreføre tradisjonen om at hvert generasjonsledd skal legge til nye dyrka areal til eiendommen. Planen peker selv på at om noen 10-år vil mye av arealreservene være brukt opp om denne linjen føres videre.

Vår vurdering av planens tiltak i for stor grad peker mot «*business-as-usual*.» Tiltakene signaliserer ikke et nødvendig linjeskift gjennom en visjon om et mer miljøvennlig landbruk.

Noe av ambivalensen mellom «business -as-usual» og ønsket om et mer bærekraftig landbruk kommer til uttrykk i planens visjon om å tufte den på FNs Bærekraftsmål. Disse målene for samfunnsutvikling forutsetter en balanse mellom økonomisk, sosial og naturmessig bærekraft, og der alle de tre dimensjonene må være ivaretatt hvis utviklingen skal kunne kalles bærekraftig. I Hå kommunes valg av 6 særlig aktuelle bærekraftsmål, er ikke noe mål som eksplisitt omhandler vern av arter (14 og 15) tatt med. Et slikt mål burde tas med og adresseres spesifikt for å styrke en visjon om et mer bærekraftig naturbruk og ressursutnyttelse. De fundamentale målene, hvis oppnåelse alle de andre målene er avhengige av, omfatter biosfæren; mål 6, 13, 14, og 15.

Fugler i kulturlandskapet – går de bedre tider i møte?

I vårt innspill til planprogrammet viste vi til at det er godt dokumentert at bestandene av fuglearter tilknyttet kultur- og jordbrukslandskapet har gått kraftig tilbake, og at intensivt jordbruksdrift regnes som en viktig årsak til dette. Arter som åkerrikse, svarthalespove, vipe, storspove, sanglerke, stær og gulspurv er tilknyttet kulturlandskapet, og står alle på den norske rødlista fra 2015. Utviklingen i Norge er ikke unik, men en del av en utviklingstrend i jordbrukssektoren i hele den vestlige verden.

Fugler i kulturlandskapet er den mest truede gruppen av fugler i Europa, og har hatt en nedgang på over 50 % de siste 30 årene. En god beskrivelse av situasjonen for kulturlandskapsfugler i Norge er å finne i NIBIO-rapport 6/40/2020: «*Fugler i jordbrukslandskapet: Bestandsutvikling og utbredelse. Perioden 2000-2017*.

På Jæren har man gode tall på særlig storspovens tilbakegang. Årlige tellinger langs faste ruter (bl.a. i Hå) viser at arten siden 2004 har hatt en nedgang i bestanden på Låg-Jæren på hele 79%. Med samme utviklingstrend som nå, vil arten kunne forsvinne helt som hekkefugl i disse områdene i nær fremtid. Tellingene av vipe viser at den mest livskraftige bestanden i landet fremdeles befinner seg på Jæren, men også her er det en klar tilbakegang å spore flere steder.

Plandokumentet adresserer på prisverdig vis de utfordringer som vipa står i. Det pekes på tiltak bøndene selv gjør, statsforvalterens «stripe-for-vipe» tilskuddsordning og til bruk av «vipedisker». Dette er vel og bra, men det vil nok kreves nok langt mer om utviklingen skal snus for det store antallet kulturlandskapsarter som nå sliter i Jær-kommuner som Hå.

Vi mener planen bør være tydeligere på bevaringsrettede virkemidler slik som bevaring av verdifull «restnatur», utsatt slått, utsatt eller mindre gjødsling, bevaring av kantsoner som ikke sprøytes, heving av grunnvannsnivå noen steder og utvikling av et mosaikk-jordbruk med stor variasjon i areal typer. Også restaurering av tidligere drenerte myr- og våtmarker kan bøte på de utfordringer fuglelivet står i. Mye av dette kan være upopulært, men mye dreier seg også om mindre avbøtende tiltak for å skape en noe bedre balanse i et kulturlandskap hvor monokultur og hard gjødsling har fortrenget mye av naturmangfoldet.

En bredere handlingsplan for utsatte fuglearter i kulturlandskapet kan inneholde noen virkemidler for predator kontroll. Det er et faktum at etableringen av planteskog og kantsoner har bedret leveforholdene for både rev og mår ute på flat-Jæren, noe som gir gode muligheter for beskatning av bakkehekkende fuglearter. Treplanting har også ført til en økning i hekkebestanden av kråke.

Skal en øke uttaket av rev og mår bør det lages en plan for dette i samarbeid med jegere og grunneiere. Når det gjelder kråka, har generell vinterjakt på arten utenfor hekkesesongen vist seg å være et lite effektivt virkemiddel. Et foreløpig uprøvd alternativ på Jæren er at man f.eks. gjennom vipeprosjektet søker om tillatelse til å fjerne en del av de aktive kråkereirene fra de områdene hvor det hekker særlig mange vipper og andre utsatte vadefugler. Et slikt samarbeid kunne vært organisert i samarbeid med ornitologer.

Når det gjelder generelle tiltak i landbruket som kan hjelpe utsatte fuglearter, gir NIBIO-rapporten fra 2020 en god oversikt over de ulike mulighetene man har for praktiske tiltak. Etter vår mening bør kommunen vurdere disse i sammenheng med handlingsplanen.

Nydyrking – alltid greit? Eller noen ganger ugreit?

FNF Rogaland har det siste året økt innsatsen for å ivareta «restnaturen» i de mest utbygde kommunene på Jæren, der også landbruket er mest intensivt drevet. Vi ser at bit-for-bit-utbygging og nydyrking tar stadig mer av det som er igjen av restnatur, mens det er svært lite areal som blir tilbakeført som natur- og friluftsområder gjennom restaureringsprosjekter. Ser vi på KOSTRA-statistikken for kommunens behandling av nydyrkingssøknader, ser vi at det bare unntaksvis gis avslag begrunnet i miljøhensyn og friluftsinnteresser. Det er også bakgrunnen for at FNF Rogaland har klaget på noen godkjenninger av nydyrking i Hå der vi har ønsket en «*second-opinion*» hos statsforvalteren i Rogaland.

Vi ser få tegn i planen til at det legges opp til en fremtidig endret forvaltningspraksis ved håndtering av søknader om nydyrking. Nydyrkingen skal i stedet støttes gjennom ny kartlegging av nye dyrkbare arealer. Det vil legge nytt press på gjenværende restnatur og friluftsområder, selv om de få myrområdene som fortsatt er igjen i Hå i utgangspunktet har fått et bedre vern gjennom forbudet mot dyrking av myr.

Vi ønsker at planen er tydeligere på hvilke kriterier kommunen vil bruke for å sikre en reell avveining av miljø- og friluftsinnteresser mot nasjonalt matmål og lokale produksjonshensyn.

Sammenhengende kantvegetasjon – ferdelsårer for insekter og dyr¹

For å unngå at bøndene mister dyrka mark kan en fokusere sterkere på de områdene som av ulike grunner ikke kan dyrkes opp, noe også landbruksplanen gjør. Hvis disse arealene er av en slik karakter at de kan gi leveområde for mange ulike arter vil det være av stor betydning;

¹ Teksten i dette avsnittet bygger i stor grad på <https://www.rogaland-naturvern.no/nyheter/meir-kantsone-langs-elvane/>

spesielt i område med intensivt landbruk som i Hå. Da vil en kunne gi de artene som er knyttet til kulturlandskapet gode livsvilkår uten ulemper for gårdbrukeren.

Dagens regelverk sier at det skal være en kantsone på minst to meter langs hver side av elva. Vokser det tre der kan de ikke hogges, men hvis de ble hogd før 2001 kan grunneieren ikke pålegges å plante nye. En restaurering eller utvidelse av kantsoner i Hå må derfor baseres på frivillighet fra bøndenes side. Det er også noe landbruksplanen tar innover seg.

Forskning fra både inn- og utland konkluderer med at kantsoner med stedegne løvtre langs vassdragene har mange fordeler. Trerøttene hindrer erosjon og trekker til seg næringsstoff som ellers ville havnet i elva, og trekronene kaster skygge. Dette hindrer både algevekst og at vannet blir for varmt i perioder med lite vassføring og høye sommertemperaturer. Laksen er spesielt sårbar overfor høye temperaturer og gjengroing av gyte plassene, så kantsoner med tre vil gi laksen bedre vilkår.

Områder med løvtrær som vokser ved vann er særlig attraktive leveområder for en rekke arter, og i slik natur kan det være like tett mellom fuglereira som i en tropisk regnskog. Bestøvende insekt som humler og ville bier må ha tilgang til områder som ikke er dyrka opp for å klare seg, og i kantsonene kan de finne både leveområder og mat. Selja er svært viktige for disse artene da arten tilbyr store mengder nektar tidlig på våren. Kantsonene vil også gi skjul for arter som rådyr og hare, og fungere som ferdselsårer for arter som ikke kan ta til vingene.

Innvendingene en kan høre er at kantsonene bidrar til spredning av ugras, at tre vil kaste skygge på åkeren og gi mindre avling, at det vil bli mer rev og grevling som forsyner seg med vipeegg, og at trerøttene ødelegger dreneringsrørene.

Det finnes ikke støtte i forskningen for at kantsoner med tre gir større problem med spredning av ugras enn kantsoner uten tre. Trærne vil lage noe mer skygge i nærheten av kantsonene, men dette fører ikke til reduserte avlinger. Forskning viser at trær langs åkeren faktisk kan gi opptil 30% høyere avling i vindutsatte områder.

Det er riktig at trerøttene kan vokse inn i og tette dreneringsrør, men det problemet kan løses med at en nytter rør uten perforeringer de siste meterne ned mot elvebredden.

Mer miljøvennlig skogforvaltning

FNF Rogaland har nylig påklagd en sak i forhold til hogst i Kvalbeinskogen der det etter vår mening ikke var tatt tilbørlige miljøhensyn. Av dispensasjonsvedtaket framgår det at fylkesmannen ikke har foretatt en vurdering av naturverdiene i det aktuelle området, jf. naturmangfoldloven. Ifølge § 7 skal prinsippene i naturmangfoldloven §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer for offentlig myndighetsutøvelse, og det skal gå fram av saken hvordan disse prinsippene er tatt hensyn til og vektlagt i vurderingene. I denne dispensasjonssaken er ikke dette blitt gjort.

Dette er etter vår oppfatning et eksempel på manglende avveining mellom skogbruksinteresser og naturverdier. Utarbeidelse av ny landbruksplan for Hå er en mulighet til å avveie slike interesser og finne fram til prinsipper og kriterier som gjør forvaltningen enklere i konkrete saker. Vi er derfor tilfredse med at planen løfter dette fram som tema.

Vi støtter forslaget i landbruksplanen om å lage en *område-skogbruksplan*. Da må imidlertid et slikt dokument bli noe annet enn en plan for planting av klimaskog på det som planen omtaler som «uproduktive areal». Det kan fort dreie seg om verdifulle natur- og friluftsområder. Viktigere er det at en slik områdeplan kan avklare nærmere retningslinjer for hogst av eksisterende skog mht. til fugl, småvilt og fordrøyingsseffekten for ekstrem nedbør. Skogen er og et viktig karbonlager med stor betydning i klimasammenheng.

Det er stort press på skogsområdene på Jæren for tiden med mye hogst, og selv rester av plantasjeskog kan ha en viktig økologisk verdi fordi annen mer stedegen skog mangler. Vi er derfor positive til om Hå utarbeider en plan som grunnlag for skogforvaltningen. FNF organisasjoner bidrar gjerne med kunnskap i en mulig plan.

Valg av tiltak – er frivillighet nok?

Tiltakene i den foreslåtte handlingsplanen baserer seg i stor grad på informasjon, oppfordring og frivillighet blant bøndene om å ta et ekstra tak for miljøet, samt henvisning til ulike tilskuddsordninger som det kan søke på.

Vi er i likhet med kommunen, positive til frivillighetslinjen, men vi har også registrert saker der noen få unnlater å søke om tillatelse og heller ber kommunen om lov i etterkant, en praksis som kan skade andre. I slike saker mener vi det er viktig at kommunen statuerer at slikt er uakseptabelt og at, f.eks. kutt i produksjonstilskuddet kan bli aktuelt. Det gir kommunen et redskap og budskap om alvorlige konsekvenser for de som graver først og ber om tilgivelse etterpå.

FNF Rogaland har uttrykt sterk bekymring for tap av restnatur og da spesielt våtmarksområder og annen særs artsrik natur, i forbindelse med høring av andre planer i Rogaland. Her vil vi spesielt nevne Regionalplan Jæren. I disse dager er Regional vannforvaltningsplan på høring. Et viktig tema i den er selvsagt landbruksnæringen og tiltak som fremheves er mer kantvegetasjon, biotopforbedring og restaurering av natur. Vi oppfordrer Hå kommune til å ta i bruk anbefalingene i tiltaksprogrammet og virkemidlene som forhåpentligvis til slutt følger med. FNF Rogaland er helt klar på at finansiering av tiltak for bedret vannmiljø ikke er tilstrekkelig hverken regionalt eller nasjonalt og kommer til å spille dette inn.

Helt til slutt vil vi takke for anledningen til å gi innspill til forslaget til landbruksplan, og vil følge det videre planarbeidet med stor interesse.

Med vennlig hilsen
for **FNF Rogaland**

Emily Halvorsen, koordinator

Kopi:

Rogaland Fylkeskommune
Statsforvalteren i Rogaland